

HROBOVÉ NÁLEZY ÚNĚTICKEJ KULTÚRY Z ROKU 1898 V ŠENKVICIACH*

GABRIEL NEVIZÁNSKY – PÉTER PROHÁSZKA

Finds and Graves of the Únětice Culture from Šenkvice in the Year 1898. The article deals with the finds from Šenkvice, which were found in 1898. With the methods of the archival archeology were possible to reconstruct the finding circumstances and identify the majority of the finds. According to a letter of Franz Meissl, former mayor of the town Pezinok, a skeleton grave with objects were excavated in the area of the brick factory. Meissl collected them and send the finds to the Hungarian National Museum. He reported about the finding circumstances and enclosed a map of the locality. Only a part of the finds are now in the collection of the National Museum. Most of them belong to the earliest assemblages of the Únětice culture in Slovakia. In grave were bronze jewelry and a clay pot. These hair rings, a cyprian needle and a tutuli are typical types of the Únětice culture. From the locality sent Meissl shards of red painted pottery vessels to the National Museum, which are typical for the neolith Lengyel culture. The authors analyzed and evaluated the objects and the other early Bronze Age finds and localities of Šenkvice.

Key words: West-Slovakia, Únětice culture, archival records, grave, bronze objects.

ÚVOD

Prírastkové knihy a depozitáre Maďarského národného múzea od roku 1810 nepretržite pribúdali archeologickým a numizmatickým materiálom, ktoré sa objavili v rôznych regiónoch Karpatskej kotliny. Uvedené predmety múzeum získalo kúpou, ale najčastejšie darom. V inventárnych knihách je však zväčša iba záznam o darcovi, resp. o nálezisku. Detailnejšie informácie o náleziskách, prípadne bližších nálezových okolnostiach sa vyskytujú iba vo výnimočných prípadoch. Pre odborné vyhodnotenie evidovaných predmetov však dôležité informácie poskytujú správy v odborných periodikách či v archívoch a v pozostalostiach – fondoch – uložené rôzne hlásenia, kresby a osobné korešpondencie (Prohászka 2013; Prohászka/Trugly 2012). O nálezoch zaslaných do Maďarského národného múzea v Budapešti v mnohých prípadoch informujú priamo nálezcovia, resp. darcovia v listoch, ktoré uchováva archív archeologického a numizmatického oddelenia.

V predloženej štúdiu odborné vyhodnotenie darovaných nálezov možno uskutočniť vďaka písomnosti a priloženého mapového náčrtu pezinského lekárnik Ferenc Meissla, ktorý svojho času uvedené predmety zozbieral a zachránil. O zaslaní sledovaných predmetov nás súčasne informuje aj publikovaná správa o štvrtročných prírastkoch archeologického oddelenia múzea, ktoré zverejnili v časopise *Archaeologiai Értesítő*

v ročníku 1898 (Hampel 1898, 277). Text krátkej informatívnej správy vo voľnom preklade je nasledovný: „*Praveké črepy a fragmenty bronzových náramkov, ktoré sa našli na území tehelne vo Veľkých Šenkviciach (Prešporská župa) pochádzajú z kostrových hrobov. Poslal ich pezinský lekárnik Ferenc Meissl prostredníctvom Jánoša Szendreiho.*“ Črepy a bronzové fragmenty zaznamenali v prírastkovej knihe múzea dňa 21. marca 1898, pod prírastkovými číslami 25/1898.1–16. Žiaľ väčšina keramického materiálu sa dnes už nenachádza vo fonde múzea.

FERENC MEISSL – PEZINSKÝ LEKÁRNIK, POLITIK A ZBERATEL

Autor listu a darca nálezov Ferenc Meissl (obr. 1) patril k tým pezinským mešťanom, ktorí zohrali významnú rolu v spoločenskom, politickom a kultúrnom živote svojho mesta, a dokonca aj prešporskej župy. Lekárnik, ktorý sa narodil v Pezinku v roku 1837 zomrel vo Viedni v roku 1934 (Borovszky 1904, 449; SBS 1990, 142). Krátky životopis v sledovanom lexikóne dopĺňuje spis, v ktorom pri príležitosti návrhu vyznamenania rytierskym Rádom Františka Jozefa (ÖStA HHS-tA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge Kt. 20. Nr. 4968/1895) informovali cisára o činnosti F. Meissla. Z uvedeného dokumentu sa dozvedáme, že v roku 1862 prevzal po svojom otcovi

* Príspevok vznikol v rámci grantového projektu 2/0072/17 agentúry VEGA a projektu SASPRO 0101/01/03 financovaný Slovenskou akadémiou vied a Európskou úniou.

Obr. 1. F. Meissl (1837 – 1934) v hasičskej uniforme. Archív Malokarpatského múzea v Pezinku.

lekára v Pezinku a následne sa potom postupne zapájal do verejného a spoločenského života svojho mesta. V roku 1866 počas prusko-rakúskej vojny sa podieľal na umiestnení a zaopatrení ranených. V roku 1867 sa stal členom mestského zastupiteľstva a následne od roku 1869 vykonával štyri a pol roka funkciu mešťanostu. Ako predseda školskej stolice sa významne podieľal pri organizácii pezinského školstva. V roku 1870 ho vymenovali za radcu miestneho učiteľského združenia a neskôr, v roku 1875 ho zvolili za čestného člena Župného učiteľského spolku. Meissl bol aj spoluzakladateľom a riaditeľom Pezinsko-modransko-svätojurskej sporiteľne. V roku 1874 v Pezinku založil dobrovoľný hasičský spolok. Do roku 1905 pôsobil ako jeho veliteľ, potom čestný veliteľ (*Borovszky 1904, 449*). V roku 1887 zorganizoval a zriadil miestnu pobočku Červeného kríža a zastával aj funkciu predsedu. Jeho záujem o prírodné a spoločenské vedy dokumentuje aj dar svojej ornitologickej zbierky župnému učiteľskému inštitútu, začo si vyslúžil ministerskú pochvalu. V roku 1902 publikoval dielo o stredovekých a novovekých dejinách Pezinka, ktoré spracoval na základe archívnych dokumentov (*Meissl 1902*). Okolo roku 1905 založil na radnici malé mestské múzeum, v ktorom zhromaždil najmä pamiatky po zaniknutých cechoch (*Borovszky 1904, 215*). V roku 1896 bol vyznamenaný rytierskym Rádom Františka Jozefa (*SBS 1990, 142*). Jediným príspevkom sa zapísal do dejín amatérskej archeológie 19. stor. V časopise *Archaeologiai Értesítő* publikoval striebornú rímsku sponu z 3. stor. z niekdajšieho Terlingu, dnes Vinosady, časť Malé Trnie, okr. Pezinok (*Meissl 1893, 381*).

V publikácii venovanej archeológii na Slovensku v minulosti ho eviduje aj *B. Polla (1996, 204)* so skomoleným priezviskom.

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY ZO ŠENKVICKEJ TEHELNE

Koncom marca 1898, János Szendrei, tajomník Maďarskej archeologickej a antropologickej spoločnosti postúpil nasledovný list Archeologickému a numizmatickému oddeleniu Maďarského národného múzea Budapešť (Magyar Nemzeti Múzeum Budapest, Érem- és Régiségtár, č. 175/1898):

Igen tisztelt Uram!

Meissl Ferencz bazini gyógyszerész, társulatunk tagja a mellékelt dobozban lévő cserép és bronz régiségeket küldte be, melyek Nagy Schenkritz (Senkovicz, Pozsony m.) községben a vágvölgyi vasút közelében téglagyár felállításánál emberi csontvázakat találtak. A leleteknek folytatása is remélhető.

Kérem méltóztassék Meissl urnak köszönő levelet iratni.

Kiváló tisztelettel

Budapesten 1898 márczius hó 19én

Kész szolgálója

*Dr. Szendrei János
titkár*

1 ép fazék

5 fül rész

10 edényrész

dobozban bronz sodronytöredékek

Voľný preklad:

Veľavážený pán!

Ferenc Meissl, pezinský lekárnik, člen našej spoločnosti v priloženej krabici zaslal črepy a bronzové starozitnosti, ktoré našli v obci Veľké Senkvice (Prešporská župa) pri tehelni v blízkosti považskej železnice. Pri výstavbe tehelne sa našli ľudské kostry. Možno očakávať ďalšie nálezy.

Prosím láskavo napísať pánovi Meisslovi ďakovný list.

S úctou

V Budapešti, 19. marca 1898

Váš služobník

*Dr. János Szendrei
tajomník*

1 celá nádoba

5 zlomkov úch

10 zlomkov nádob

v krabici fragmenty bronzových drôtov

Do prírástkovej knihy múzea 21. marca 1898 zapísali nasledovné nálezy:

1. Hrniec v. 13,5 cm vyhotovený na kruhu zo sivého materiálu. V hornej časti miernej vydutiny na bruchu bolo ucho, ktoré sa odlomilo. Bez výzdoby (25/1898.1).
2. Časť hrubostennej nádoby s uchom polkruhovitého tvaru (25/1898.2).
3. O niečo tenší črep s podlhovastým a zašpicatým uchom (25/1898.3).
4. Ucho trojuholníkového tvaru hrubostennej nádoby (25/1898.4).
5. Fragment šálky sivej farby, na povrchu zdobený troj- a štvoruholníkmi vytvorenými z rovnobežných línií s nepoškodeným hladkým a širokým uchom (25/1898.5).
6. Hrubostenný sivý črep s hrboľatým výčnelkom na uchopenie (25/1898.6).
7. Detto s polguľovitým výčnelkom (25/1898.7).
8. Časť tenkostennej nádoby s plochou, okrúhlu bradavičkou (25/1898.8).
9. Mierne ohnutý 14 cm hrubý sivý črep (25/1898.9).
10. Časť vysokej nádoby s mierne vtiahnutým ústím, s nerovným povrchom vypálený do červenohneda (25/1898.10).
11. Esovite profilovaný fragment tenkostennej misy s červenou maľovaným povrchom (25/1898.11).
12. Obdobný fragment misy s hrubšou stenou, obojstranne vyhladeným sivým povrchom (25/1898.12).
13. Zlomok polguľovitej šálky zo zrnitého materiálu červenkastej farby (25/1898.13).
14. Fragmenty tenkostennej šálky sivej farby s vyhladeným povrchom, naštrbeným ústím (25/1898.14).
15. Fragment podobne vyhotoveného pohára s mierne vyhnutou stenou (25/1898.15).
16. V okrúhlejšej kartónovej krabici bronzové (?) spony (?) a nespočetné zlomky drôtených ozdôb (25/1898.16).

V prírástkovej knihe sa nachádza nasledovný záznam: Dar pezinského lekárniky Ferenc Meissla sprostredkovaný J. Szendreyom.

Pracovníci archeologického a numizmatického oddelenia sa listom obrátili na F. Meissla s prosbou o informáciu o nálezových okolnostiach zaslaných predmetov. Odpoveď prišla v apríli, kde ich Meissl podrobne opísal, dokonca priložil aj náčrt polohy lokality (Magyar Nemzeti Múzeum Budapest, Érem- és Régiségtár 263/1898).

Bazin, 1898. apríl 9.

Teljes Czimed!

Tárgybeli becses közleménye folytán van szerencsém a nagysenkviczi leletre vonatkozólag a következőket közölni:

A lelet helye a Kiskárpátok lábánál keleti irányban mérve mintegy 8 kilométernyire Pozsonyvármegye Nagysenkvicz község határában van; domború, kelet felé ereszkedő hullámos fősíkon, melyben az ott folyó „Sifak”

nevű patak irányára több-kevésbé merőlegesen lefutó, a völgy lába felé egyenletesen mélyedő vizmosás látható.

Ezen mélyedések sárgás barna, helyenkint halványabb helyenkint meg élénkebb színű agyagba (Thon) vannak vájva; a mélyedések pontjaiban réteges alakulás nem látható.

Machola József a megjelölt területen közvetlen az ott húzódó vasút mellett téglagyárat épített s ezen gyárnak üzeméhez, részint agyag nyerése, részint planírozás és víz-levezetés céljából több ilyen vizmosást áthánytatott, mely munka közben több emberi és egy lócsontvázra akadtak.

E csontvázak a fű színe alatt 1.5–0.5 méter mélységben fekvő helyzetben találtak.

Az egyik ilyen csontváz a kezén a bronz sodort ékszer, a koponyája alatt pedig a beküldött ép edény hamúval megtöltve.

A lócsontvázon vagy annak közelében használati – vagy ékszerek nem találtak.

A csontvázak helyzetében rendszer nincs; több északi irányban több kelet-nyugati irányban van elhelyezve.

Látam sok csontváz-töredéket, sőt az egyik árokfej-tőben egy koponyát, amelynek tartozékait a víz mosta ki és hordotta el, a telep földjében sok különféle edény-töredéket találni, ami arra mutat, hogy egykori emberi lakóhelyen vagyunk, amin különben a fősík fekvése is következtetni enged.

A gyártelep tulajdonosa szíves kézséggel megígérte, hogy az egyes leletekről értesít, melyekről annak idejében bátor leszek értesítést küldeni.

Kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett

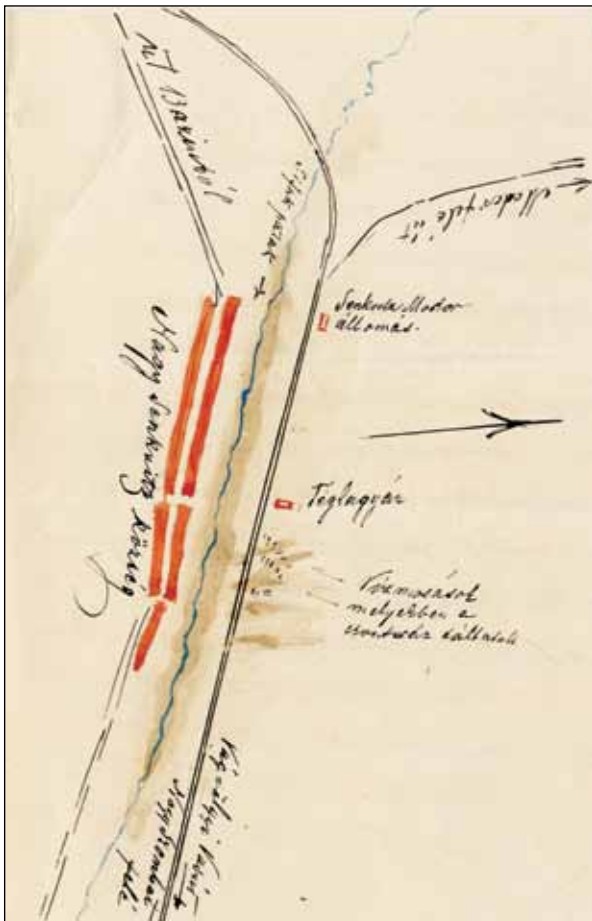
Meissl Ferenc

Stručný výťah ťažkopádne štylizovaného listu Ferenc Meissla napísaného v Pezinku, dňa 9. apríla 1898 (jeho celé znenie v apendixe).

Po Vašom odbornom posudku ohľadom nálezov z Veľkých Šenkvic môžem oznámiť nasledovné:

Lokalita sa nachádza v chotári Veľkých Šenkvic v Prešporskej župe, asi 8 kilometrov východne od úpätia Malých Karpát. Ide o kopcovitú zolnenú planinu, ktorá sa zvažuje viac-menej kolmo k potoku Sifak. Smerom k úpätiu vidno rovnomerne vymleté výmole.

Jozef Machola (Meissl uviedol nesprávne priezvisko, ide o podnikateľa Machotu, pozn. autorov) na označenom mieste, v bezprostrednej blízkosti železničnej trate dal postaviť tehelňu. Pre získanie vhodnej suroviny pre podnik, menovaný dal splanírovať hliník, resp. prehádzať hlinu z výmoľov a odvodňovacích kanálov. Počas zemných prác našli viac ľudských kostier a jednu konskú kostru. Kostry v ležiacej polohe sa našli pod povrchom v hĺbke 0,5–1,5 m. Na ruke jednej kostry sa našli drôtené bronzové šperky a pri lebke jedna celá nádoba plná popola. Na konskej kostre ani v jej blízkosti sa nenašli úžitkové predmety ani šperky. Kostry neboli systematicky usporiadané, niektoré boli orientované v smere sever – juh,

Obr. 2. Šenkvice, časť Veľké Šenkvice, okr. Pezinok. Situačný náčrt lokality s hrobovými nálezmi od F. Meissla. Archív MNM Budapešť. Érem-és Régiségtár č. 263/1898.

iné v smere východ – západ. Videl som viac fragmentov kostier, na svahu jedného jarku osamelú lebku, ktorej zvyšné časti presunula voda z výmoľov. V hliníku možno nájsť rôzne zlomky črepov, ktoré poukazujú na existenciu niekdajšieho ľudského sídliska. Sekundárne to potvrdzuje aj jeho poloha na planine. Majiteľ závodu láskavo prisľúbil, že o nových nálezoch ma bude informovať a následne Vám potom budem môcť včas poslať správy.

V liste poslané správy zrejme použili aj pri koncipovaní hesla o Veľkých Šenkviaciach v monografii Prešporskej župy, kde sa píše: „V obci sa nachádza liehovar Samuela Grossa a tehelňa Jozefa Machotu. V zmienenej tehelni sa často objavujú praveké nálezy“ (Borovszky 1904, 96).

F. Meissl k listu pripojil aj náčrt mapky náleziska, vďaka ktorému môžeme dnes jeho polohu presne určiť (obr. 2).

Z F. Meisslom zozbieraných a za pomoci Szen-dreihho zaslaných predmetov do Maďarského národného múzea sa vo fonde dodnes zachovali keramické nálezy zaevidované pod prírastkovými

číslami 1, 12, resp. 16 – pod ktorými sú zaznamenané bronzové artefakty.

Fragmenty šperkov sú vyhotovené z kovu, ktorý je pokrytý súvislou vrstvou zelenej patiny. Preto sa nemožno jednoznačne vyjadriť, či v konkrétnych prípadoch ide o medené alebo bronzové predmety.

Opis zachovaných predmetov

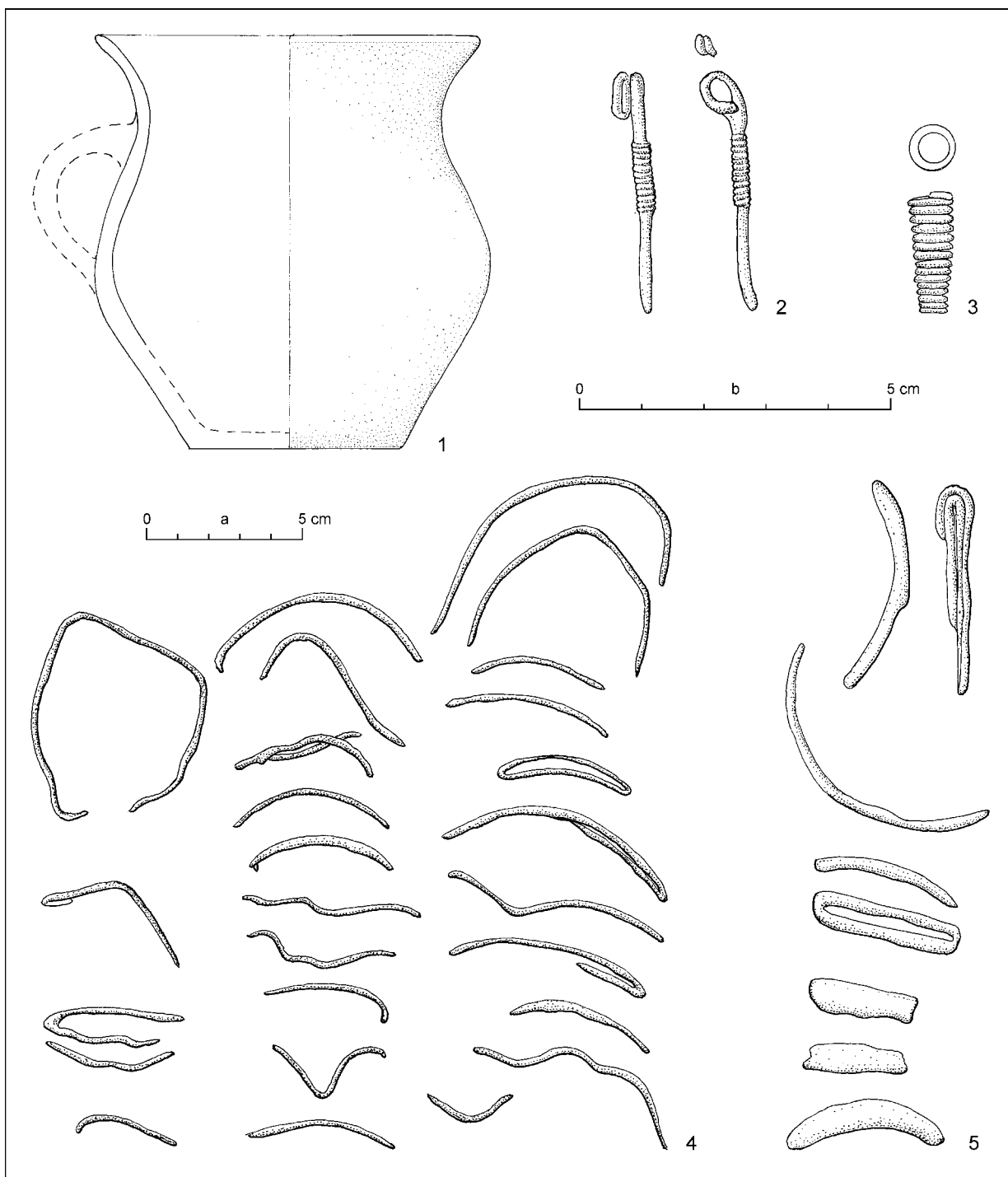
Nálezy z kostrového hrobu

1. Sivočierny hrniec s nezdobeným vyhladeným povrchom, nízkym lievikovito roztvoreným hrdlom a rovným okrajom. Na vydutine sa nachádza dolný koreň pôvodne masívnejšieho ucha, ktoré sa nezachovalo, ale je doplnené. Horný koreň je na rozhraní hrdla a tela. Rozmery: v. 133 mm; pr. ústia 127 mm; pr. dna 66 mm. Inv. č. 25/1898.1 (obr. 3: 1).
2. Horná časť cyperskej ihlice. Rozmery: v. 48 mm; š. 9 mm; hr. 7 mm. Inv. č. 25/1898.16 (obr. 3: 2).
3. Horná časť do špirály viacnásobne stočeného drôtu, pôvodne pravdepodobne lievikovitého tvaru – tutuli. Rozmery: dl. 25 mm; pr. 5–9 mm. Inv. č. 25/1898.16 (obr. 3: 3).
4. Úlomky bronzových drôtov rôznej dĺžky (22 ks) a hrúbky cca 1–1,5 mm, ktoré pochádzajú z viacerých krúžkov. Inv. č. 25/1898.16 (obr. 3: 4).
5. Koniec drôteného vlasového krúžku (Noppenring) oblúkovite zahnutého a zdvojeného. Viaceré fragmenty z ďalších dvoch vlasových krúžkov, resp. náramkov. Inv. č. 25/1898.16 (obr. 3: 5).

Keramika zo zberu

6. Sivočierny okrajový črep misy s mierne roztvoreným hrdlom, vyhotovený z jemne plaveného materiálu so zrnkami piesku. Povrch nádoby je vyhladený so stopami po červenom maľovaní. Na vydutine výraznejší lom. Rozmery: v. 124 mm; š. 185 mm; hr. 9 mm. Inv. č. 25/1898.12 (obr. 4).

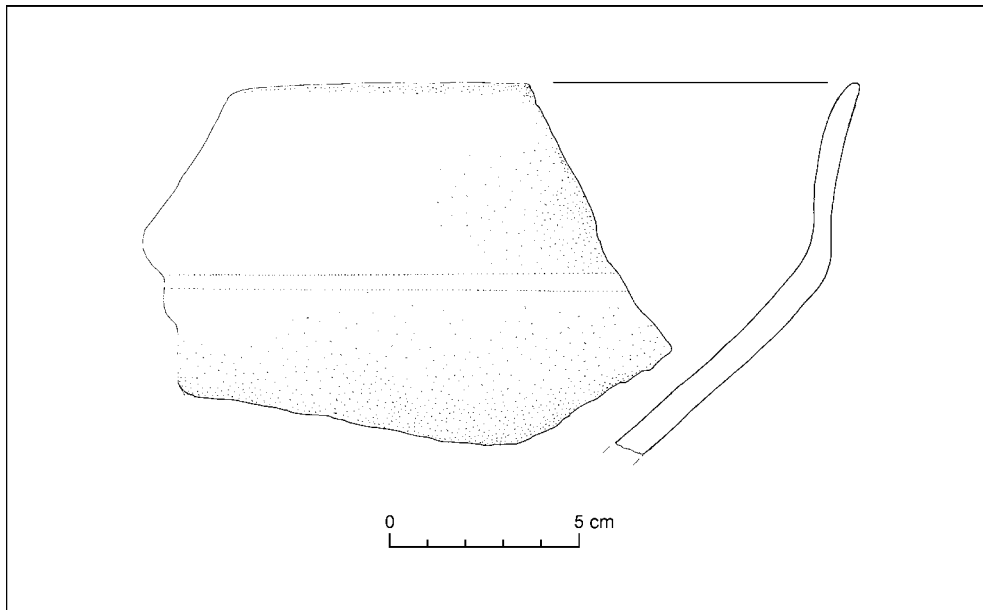
Ďalšiu informáciu o archeologickej lokalite podáva autor podpísaný iniciálkami P. Z., ktorý uverejnil v 3. ročníku Časopisu Muzeálnej slovenskej spoločnosti v roku 1900. Podarilo sa nám zistiť, že pisateľom je Pavol Zoch (*3. 7. 1850 Jasenová, okr. Dolný Kubín, †23. 7. 1907 Modra), významný sociálny a kultúrny pracovník, redaktor a evanjelický farár, ktorý sa amatérsky venoval i archeológii. Bol medzi iným aj spolupracovníkom a informátorom A. Kmeťa, ktorý ho upozornil na archeologické nálezy baróna Hoeninga v oblasti púchovskej Skalky, a časť z nich mu v roku 1894 pomohol získať pre zbierku Muzeálnej slovenskej spoločnosti (Polla 1996, 143, 144; SBS 1994, 464). Uvedený autor píše o skrčených kostrách s milodarmi, ktoré pochovali tam, kde zomreli. Zároveň poznamenáva, že nešlo o staré pohrebisko, ale o predhistorické sídlisko. Zmieňuje sa o bronzových a kamenných nástrojoch,

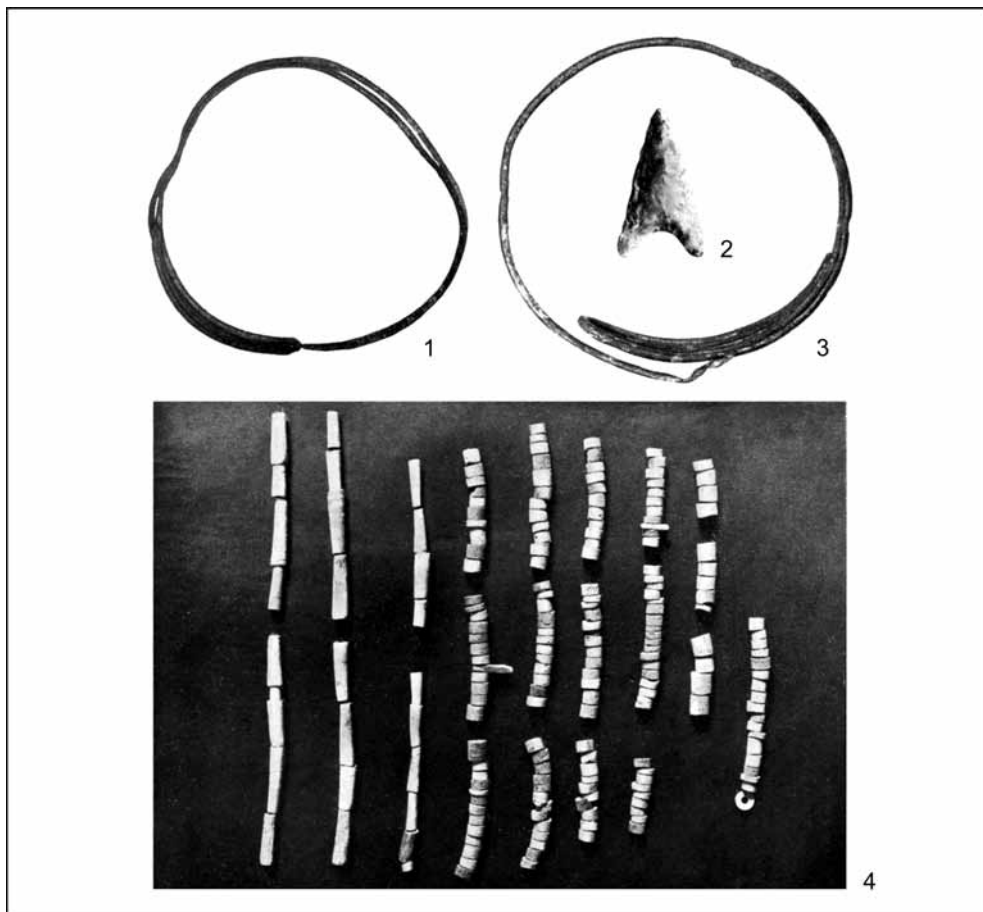
Obr. 3. Šenkvice, časť Veľké Šenkvice, okr. Pezinok. Nálezy z kostrového hrobu z roku 1898 zachránené F. Meisslom. Mierka: a – 1; b – 2–5.

ktoré spolu s vykopanou kostrou mieni poslať do nášho múzea. O konkrétnej polohe lokality sa síce nezmiňuje, ale spomína robotníkov tehelne, ktorí potom nájdené nálezy sprostredkovávajú cez Pezinok do Budapešti (P. Z. 1900, 40). V zozname darcov múzea v Turčianskom Svätom Martine s menom Pavla Zocha sa stretávame trikrát. Najprv daroval

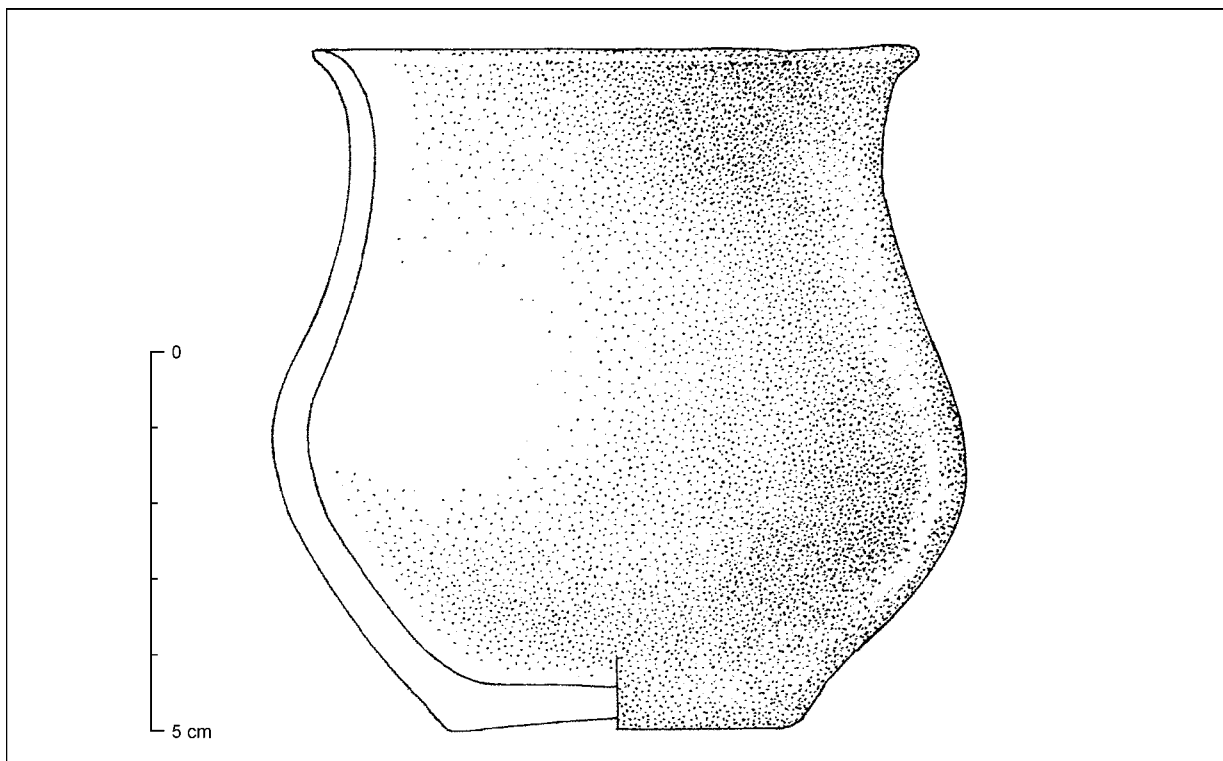
kostru, ktorú vykopal v Šenkviciach (*Soznam darcov 1900, 30*). V roku 1902 daroval okrem už spomenutej kostry dve lebky, šesť skamenelých parohov, skamenelé rebro, kamennú sekeru, 14 bronzových a 17 kamenných predmetov, ktoré pochádzajú z predhistorickej osady pri Šenkviciach (v Prešporskej stolici), vykopané dňa 5. júla 1900 (*Soznam darcov 1902, 86*).

Obr. 4. Šenkvice, časť Veľké Šenkvice, okr. Pezinok. Maľovaná keramika lengyelskej kultúry zo zberu F. Meissela.

Obr. 5. Šenkvice, časť Veľké Šenkvice, okr. Pezinok. Nálezy zachránené P. Zochom v roku 1900 (Eisner 1933, tab. XXIV: 1; XXV: 7; XXVI: 1, 2).

Obr. 6. Šenkvice, časť Veľké Šenkvice, okr. Pezinok. Nádoba zachránená továrnikom Machotom v roku 1935 (Benkovsky-Pivovarová/Chropovský 2015, tab. 79: B).

V roku 1902 Pavel Zoch zveladil zbierky múzea o ďalšie dve starobylé misy, ale v tomto prípade sa už lokalita neuvádza (Soznam darcov 1902, 78).

Nálezom zo Šenkvíc, ktoré sú deponované vo fonde martinského múzea sa venoval vo viacerých príspevkoch J. Eisner (1921, 7; 1931, 10; 1933, 53, tab. XXIV; XXV: 7; XXVI: 1, 2). Predmety hrobového inventára dotoval do staršej doby bronzovej a kultúrne ich správne zaradil do náplne únětickej kultúry (Eisner 1921, 7; 1931, 10; 1933, 53). V zbierkovom fonde martinského múzea sú uložené nasledovné predmety, ktoré pochádzajú z inventára kostrových hrobov nájdených v niekdajších Veľkých Šenkviaciach: dva veľké bronzové kruhy z dvojitého drôtu, ktoré sú na jednom konci späť ohnuté, malý bronzový náramok z tenkého drôtu s koncami preloženými cez seba, pekne opracovaný, v dolnej časti vykrojený triangulárny pazúrikový hrot šípú, dve maličké bronzové perličky a dentálie z náhrdelníka (obr. 5; Eisner 1933, 53). Neskôr, v roku 1934, daroval továrnik Machota niekdajšiemu Vlastivednému múzeu v Bratislave nádobku únětickej kultúry (obr. 6), ktorá bola nájdená tiež v tehelni vo Veľkých Šenkviaciach (Eisner 1935, 62). Vázu neskôr publikovali Z. Benkovsky-Pivovarová a B. Chropovský (2015, 120, 121, tab. 79: B1). Poslednú správu o devastácii hrobov na predmetnej lokalite zaznamenali 28. novembra 1951. Konkrétne

sa píše o narúšaní kostrových hrobov, o nálezoch ľudských kostí, troch lebiek a dvoch črepoch z tenkostennej nádoby. Autor správy sa ďalej zmieňuje aj o devastovanom sídliskovom objekte, z ktorého zachránil praveký, nedatovaný keramický materiál. Od robotníkov pracujúcich v tehelni sa dozvedel o nálezoch mnohých kostier aj rozmernejších nádob, ktoré potom skupoval anonymný kňaz z Bratislavy, kam ich aj odvážal (Rajček 1952). Žiaľ, vtedy navrhovaný záchranný výskum v šenkvickej tehelni sa nerealizoval (Točík 1963, 724, obr. 257: 3–7; 1979, 33).

Okrem kostrových hrobov zo staršej doby bronzovej sa v tehelni vo Veľkých Šenkviaciach našli aj sídliskové objekty. Jeden z črepov pod inv. č. 25/1898.12, ktorý zaslal F. Meissl do Budapešti, patrí do obdobia lengyelskej kultúry. Ide o fragment sivočierneho okrajového črepu z misy zdobenej na vonkajšom povrchu červeným maľovaním (obr. 4). Zrejme z toho istého náleziska pochádzajú aj keramické fragmenty lengyelskej kultúry (maľované črepy, uško, lyžica s prevrätanou rukoväťou) uvádzané J. Eisnerom (1921, 5; 1933, 23, 24), ktoré sa nachádzajú v zbierkovom fonde martinského múzea. Na východnom okraji bývalej tehelne na svahu klesajúcom k železničnej trati J. Batora (1984, 36) evidoval aj osídlenie ľudu kultúry s lineárnou keramikou, resp. sídlisko z mladšej doby bronzovej.

LOKALIZÁCIA HROBOVÝCH NÁLEZOV Z ROKU 1898

Tehelňa, ktorú založil J. Machota v deväťdesiatych rokoch 19. stor. sa nachádza na juhovýchod od dnešnej železničnej stanice. Vyrábali sa v nej tehly a škridle do roku 1973.

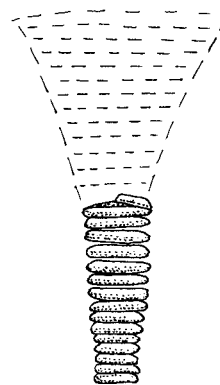
Podľa náčrtu F. Meissla sa hroby v roku 1898, resp. aj v roku 1900 našli vo výmoľoch hliníka, odkiaľ exploatovali hlinu na výrobu stavebného materiálu (obr. 2). Bývalý hliník sa nachádzal na východnej strane železničnej trate vedúcej z Veľkých Šenkvic do Trnavy. Ide o sprašovú vyvýšeninu s nadmorskou výškou okolo 170,0 m n. m., s južným svahom klesajúcim k železničnej trati. Lokalita sa dnes nachádza na severovýchodnom okraji intravilánu niekdajších Veľkých Šenkvic. Asi 300 m južne, pri úpätí kopca tečie dnes už regulovaný Stoličný potok, ktorý sa v Meisslovej správe uvádza pod názvom Šifak. Kostry skrčencov ležali údajne v hĺbke 50 až 150 cm. Ich orientácia bola rôzna, severojužná, resp. východozápadná. Pisateľ správy v rozmiestnení hrobov nezistil systematické usporiadanie. Našla sa aj jedna konská kostra bez sprievodných nálezov. Na sledovanej lokalite boli zaznamenané aj sídliskové objekty najmä lengyelskej kultúry s červeno maľovanou keramikou (P. Z. 1900).

ANALÝZA PREDMETOV Z HROBOV NÁJDENÝCH V ROKU 1898

Sivočierny hrniec s nízkym, lievikovite roztvoreným hrdlom a rovným okrajom, inv. č., 25/1898.1 (obr. 3: 1), ktorý obsahoval aj popol, sa našiel pri lebke pochovaného. Pôvodne odlomené masívne uško nádoby neskôr rekonštruovali. Jeho dolný koreň sa nachádzal na vydutine, horný na rozhraní hrdla a tela. Takmer úplne analogická nádoba sa našla na pohrebisku únětickej kultúry v Gajaroch, v polohe Stolička (Eisner 1933, 52, tab. XXVII: 1). Ďalší obdobný hrniec sa našiel v hrobe 89 únětickej kultúry v Jelšovciach (Bátora 2000, 61, tab. 9: 17). V únětickej kultúre prevládajú jednouché hrnce bez výzdoby, s pásikovým uchom na hrdle. Majú prevažne esovitú profiláciu a sú buď hladké, alebo sa na pleciah nachádzajú plastické výčnelky (Bátora/Vladár 2015, 47). Fragmenty doteraz nekonzervovaných kovových predmetov so súvislou patinou zelenej farby sa našli podľa správy F. Meissla na ruke pochovaného. Medzi kovovými zlomkami sa zachovala horná časť cyperskej ihlice pozostávajúca z tyčinkovitej ihly a drôtenej hlavice. Horná časť ihly je na kúsku roztepaná, vytvára slučku a pokračujúca drôtená časť je špirálovito stočená tak, že tvorí horizontálne špirálovité rameno, následne je zvyšná časť drôtu

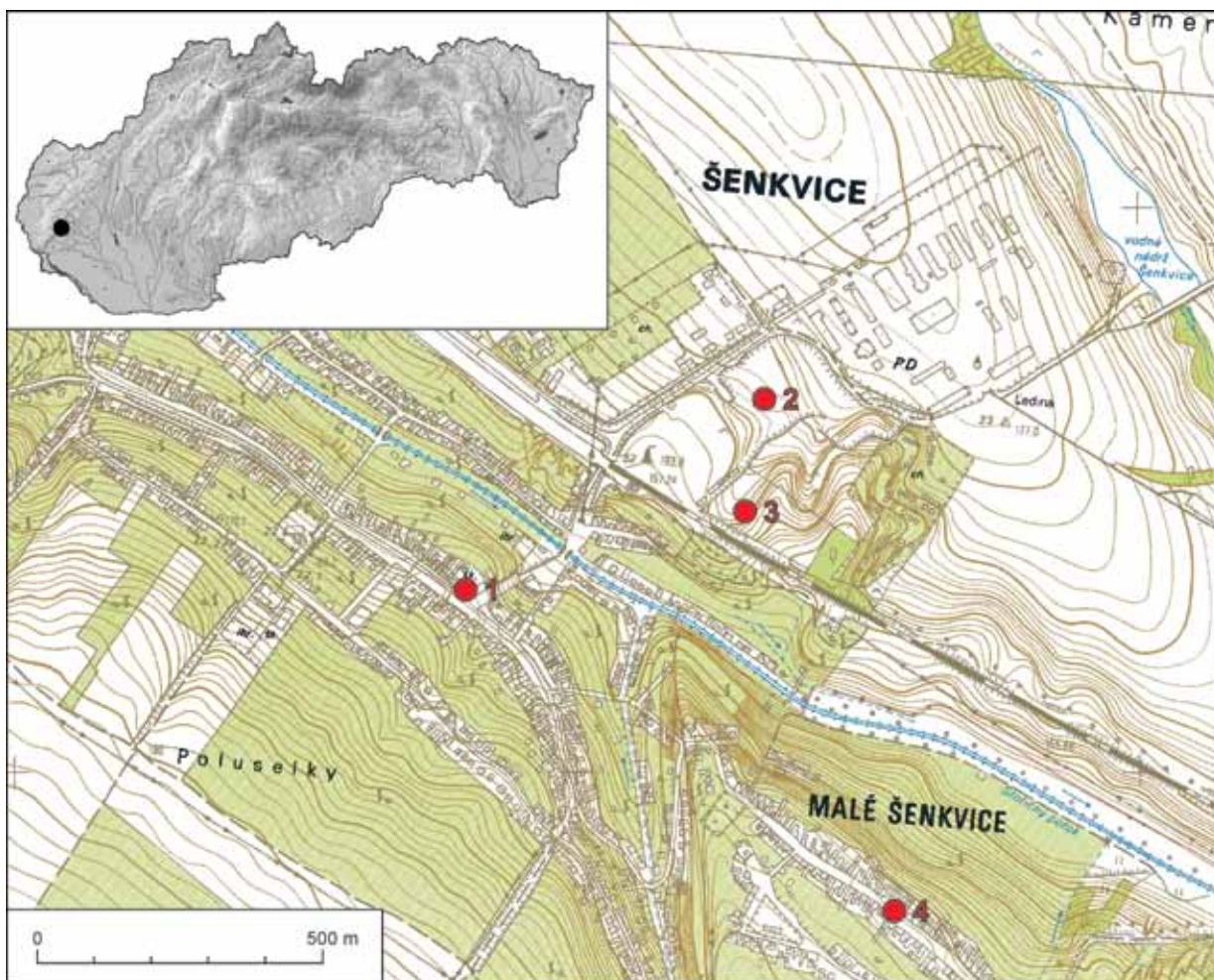
obtočená okolo hornej časti ihlice. Analyzovaný artefakt reprezentuje mladší variant cyperských ihlíc s krížovým špirálovitým ramenom, ktorý sa vyskytuje v klasickej fáze únětickej kultúry. Ojedinele sa na juhozápadnom Slovensku objavujú aj v hroboch z počiatku maďarovskej kultúry, z úněticko-maďarovského horizontu (Bátora/Vladár 2015, 74).

Veľká časť zachránených drôtených artefaktov zrejme pochádza z vlasových krúžkov, ktoré sú typologicky podobné nálezom, svojho času darovaným Pavlom Zochom martinskému múzeu. Jeden fragment drôteného kruhu so spätne ohnutou slučkou (*Noppenring*) zrejme kráslił vlasy, prípadne ucho nebožtíka (obr. 3: 5). Na juhozápadnom Slovensku sa vyskytujú najmä v hroboch nitrianskej a únětickej kultúry, napríklad v Jelšovciach v hrobe 554 (Bátora 2000, 267, 285, 286, tab. 47: 22; Bátora/Vladár 2015, 71). Niektoré zakrivené, resp. zaoblené fragmenty z tenkého jednoduchého alebo dvojitého drôtu mohli pochádzať z náramkov, prípadne nákrčníka (obr. 3: 4). V sledovanom súbore bola zastúpená neúplná horná časť viacnásobne stočenej drôtenej špirály najskôr lievikovitého tvaru – tutuli (obr. 3: 3; 7). Analogické nálezy, dovedna štyri exempláre, sa našli v depote v Bratislave-Devínskej Novej Vsi (Angeli 1961, 141, tab. 8: 7, 8; Bartík 2012, obr. 161; Benkovský-Pivovarová 1994, 23). Tento hromadný nález bronzových predmetov zložený z náramenných kruhov, náramkov a predovšetkým náhrdelníka pozostávajúceho zo stovák bronzových perál a rozdeľovačov, našli koncom 19. stor. údajne pri ťažbe kameňa v Stokerauskej vápenke na východnom svahu Devínskej Kobyly, a patrí už do obdobia maďarovskej kultúry (Angeli 1961; Bartík 2012, 116, obr. 161). Fragment tutuli zo šenkvickeho súboru však dovoľuje datovať uvedení depot z Devínskej Kobyly už do prechodného úněticko-maďarovského horizontu. Ďalšie obdobné analogické artefakty zo staršej doby bronzovej

Obr. 7. Šenkvice, časť Veľké Šenkvice, okr. Pezinok. Rekonštrukcia predmetu zo špirálovite stočeného drôtu z hrobu z roku 1898.

Obr. 8. Šenkvice, okr. Pezinok. Situačný plán pohrebísk zo staršej doby bronzovej v katastri dnešnej obce. 1 – pohrebisko v intraviláne Veľkých Šenkvic; 2 – hrobový nález z roku 1935 v miestnej tehelni; 3 – hrobové nálezy z roku 1898 a 1900; 4 – hrobové nálezy z intravilánu Malých Šenkvic (plán vyhotovila E. Blažová).

uvádza I. Bóna z maďarskej lokality Hernádkak (Bóna 1975, tab. 163: 3; 164: 3, 4/1).

ZÁVER

Hrobové nálezy z roku 1898 nájdené v tehelni pri niekdajších Veľkých Šenkviaciach patria medzi prvé hroby únětickej kultúry z územia Slovenska. Prvé nálezy z roku 1898 poslal F. Meissl do Národného múzea v Budapešti. Ďalšie predmety zo sledovanej lokality sa zásluhou Pavla Zocha v roku 1902 dostali do fondu múzea v Turčianskom Svätom Martine a neskôr, v roku 1935 aj do niekdajšieho Vlastivedného múzea v Bratislave. O rozsahu pohrebiska, počte devastovaných hrobov a dĺžke pochovávaní na lokalite nemáme k dispozícii spoľahlivé informácie. Zachránené hrobové celky datujú kostrové pohrebisko do únětickej kultúry, fragment tutuli dokonca do jej záverečnej fázy.

V každom prípade ide o prvé samostatné pohrebisko zo staršej doby bronzovej v katastri Šenkvice. Druhá, sčasti aj súdobá nekropola, sa našla v severozápadnej časti intravilánu obce, kde v roku 1975 a 1977 J. Paulík a L. Zachar zaevidovali dovedna sedem hrobov (Benkovský-Pivovarová/Chropovský 2015, 119, 120). Nadaleko od nich devastovali ďalší kostrový hrob, o ktorom nás informuje v krátkom príspevku M. Pichlerová (1990). Mylné sa však domnievala, že hroby nájdené v tehelni v roku 1900 patria k tomuto pohrebisku. Tento názor neskorigovali ani autori najnovšej monografie o pohrebiskách staršej doby bronzovej (Benkovský-Pivovarová/Chropovský 2015, 119). Tretie pohrebisko z tejto doby našli v intraviláne miestnej časti Malé Šenkvice (obr. 8; Novotný 1988). Žiaľ, ani na jednej z uvedených nekropol sa neuskutočnil komplexný archeologický výskum, preto naše poznatky o ich charaktere a kultúrnom začlenení zostávajú naďalej torzovité.

LITERATÚRA

- Angeli 1961* – W. Angeli: Der Depotfund von Stockerau (Niederösterreich). Mitt. Anthr. Ges. Wien 91, 1961, 141.
- Bartík 2012* – J. Bartík: Doba bronzová. In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (Ed.): Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava 2012, 103–126.
- Bátora 1984* – J. Bátora: Prieskum zameraný na zistenie sídlisk zo začiatku doby bronzovej. AVANS 1983, 1984, 34–37.
- Bátora 2000* – J. Bátora: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei: Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nord-westlichen Karpatenbecken. Teil 1. Kiel 2000.
- Bátora/Vladár 2015* – J. Bátora/J. Vladár: Kultúry staršej doby bronzovej. In: V. Furmánek (Ed.): Staré Slovensko 4. Doba bronzová. Nitra 2015, 21–130.
- Benkovsky-Pivovarová 1994* – Z. Benkovsky-Pivovarová: Zur Lokalisierung des bronzezeitlichen „Depotfundes von Stockerau“. Arch. Austriaca 78, 1994, 21–23.
- Benkovsky-Pivovarová/Chropovský 2015* – Z. Benkovsky-Pivovarová/B. Chropovský: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Nitra 2015.
- Bóna 1975* – I. Bóna: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen. Budapest 1975.
- Borovszky 1904* – S. Borovszky: Pozsony vármegye és Pozsony. Magyarországi vármegyék és városai. Budapest 1904.
- Eisner 1921* – J. Eisner: Sbíerka pamiatok pravekých a pamiatok z počiatku doby dejinnej v muzeume v Turčianskom S. Martine. Čas. MSS 18, 1921, 1–21.
- Eisner 1931* – J. Eisner: Hroby a hřbitovy z doby raně bronzové na Slovensku. In: Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska. Bratislava 1931, 5–11.
- Eisner 1933* – J. Eisner: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933.
- Eisner 1935* – J. Eisner: Prehistorický výzkum na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi roku 1934. Sbor. MSS 29, 1935, 51–80.
- Hampel 1898* – J. Hampel: A magyar n. múzeumi régiség-tár gyarapodása az 1898.évi első negyedben. Arch. Ért. 18, 1898, 277, 278.
- Meissl 1893* – F. Meissl: Terlingi ezüstfibula. Arch. Ért. 13, 1893, 381.
- Meissl 1902* – F. Meissl: Bozin, Bazin, Pösing, Bösing, königl Freystadt im Komitate Pozsony am Fusse der Kleinen Karpaten. Tyrnau 1902.
- Novotný 1988* – B. Novotný: Nález z doby bronzovej v Šenkviaciach. AVANS 1987, 1988, 100, obr. 26.
- Pichlerová 1990* – M. Pichlerová: Hrob zo staršej doby bronzovej v Šenkviaciach. AVANS 1988, 1990, 142, 143, obr. 63.
- Polla 1996* – B. Polla: Archeológia na Slovensku v minulosti. Martin 1996.
- Prohászka 2013* – P. Prohászka: Hroby z 10.–11. storočia a iné nálezy z Komárna-Kavy. Zbor. SNM 107. Arch. 23, 2013, 117–124.
- Prohászka/Trugly 2012* – P. Prohászka/S. Trugly: Avarske nálezy zo 7. storočia z Komárna Bercsényiho (dnes Gombaiho) ulica. Zbor. SNM 106. Arch. 22, 2012, 193–204.
- P. Z. 1900* – P. Z. (Pavol Zoch): Predhistorická osada pri Šenkviaciach. Čas. MSS 3, 1900, 40.
- SBS 1990* – Slovenský bibliografický sborník. IV. zväzok M–Q. Matica slovenská 1990.
- SBS 1994* – Slovenský bibliografický sborník. VI. zväzok T–Ž. Matica slovenská 1994.
- Soznam darcov 1900* – Soznam darcov. Čas. MSS 3, 1900, 30.
- Soznam darcov 1902* – Soznam darcov. Čas. MSS 5, 1902, 78–86.
- Točík 1963* – A. Točík: Die Nitra-Gruppe. Arch. Rozhledy 15, 1963, 716–774.
- Točík 1979* – A. Točík: Výčapy-Opatovce und weitere altbronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. Nitra 1979.

NEPUBLIKOVANÉ PRAMENE

Rajčák 1952 – J. Rajčák: Výskumná správa 249/52. Archeologický ústav SAV Nitra. Nitra 1952. Nepublikované.

Rukopis prijatý 10. 4. 2017

Abstract and key words translated by Péter Prohászka
Zusammenfassung übersetzt von Lubomír Novotný

PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc.
 Archeologický ústav SAV
 Akademická 2
 SK – 949 21 Nitra
 nraunevi@savba.sk

PhDr. Péter Prohászka, PhD.
 Archeologický ústav SAV
 Akademická 2
 SK – 949 21 Nitra
 prohaszkapeter1975@gmail.hu

Grabfunde der Aunjetitzer Kultur aus dem Jahr 1898 in Šenkvice

Gabriel Nevizánsky – Péter Prohászka

ZUSAMMENFASSUNG

Im diesem Beitrag wird die Korrespondenz bzw. Analyse über die Funde aus dem einstigen Nagysenkvice (heute Šenkvice, Bez. Pezinok) veröffentlicht, die 1898 durch den Pezinoker Apotheker Franz Meissl (1837–1934) gesammelt und dann dem Ungarischen Nationalmuseum in Budapest gesendet wurden (Abb. 1). Über die Schenkung der Šenkvicer Gegenstände berichtete J. Hampel im Vierteljahresbericht der Antikensammlung in der Zeitschrift *Archaeologiai Értesítő* (Hampel 1898, 277).

Die Funde kamen auf dem Gebiet der in den 1890er Jahren von R. Machota gegründeten Ziegelei zum Vorschein, die sich südöstlich der heutigen Bahnstation befand. Nach der Skizze von Meissl fand man die Gräber sowohl im Jahre 1898, als auch 1900 in den Wasserrissen der Lehmgrube, woher der Ton für die Herstellung des Baumaterials gewonnen wurde (Abb. 2). Die ehemalige Lehmgrube befand sich auf der östlichen Seite der Bahnstrecke, die aus Veľké Šenkvice nach Trnava führt. Es handelt sich um ein Lössplateau mit circa 170 m ü. d. M., derer Südabhang in Richtung Bahnstrecke abfällt. Die Fundstelle befindet sich heute auf dem nordöstlichen Rand des Innengebietes von einstigen Veľké Šenkvice. Die Hockerbestattungen lagen angeblich in einer Tiefe von ca. 50 bis 150 cm. Ihre Orientierung war unterschiedlich: Nord–Süd, bzw. Ost–West. Meissl konnte bei der Lage der Gräbern kein System feststellen. Hier wurde auch ein Pferdeskelett, jedoch ohne Begleitfunde gefunden. Die rotgemalten Keramikbruchstücke deuten hier auch auf Siedlungsobjekte der Lengyel-Kultur hin (P. Z. 1900).

Nach dem Bericht von Meissl kam ein grauschwarzer Topf der Aunjetitzer-Kultur mit einem niedrigen, trichterförmigen Hals und geradem Rand, mit Asche gefüllt, bei dem Schädel eines Skelettes zum Vorschein (Abb. 3: 1). Auf dem Handgelenk demselben waren Fragmente eines geflochtenen Bronzeschmucks zu finden. Zwischen den gesammelten Funden befindet sich der obere Teil einer Zyprischen Nadel, bestehend aus dem Schaft und einem Drahtkopf (Abb. 3: 2).

Ein Großteil der aufgelesenen bronzenen Drahtstücke stammt offensichtlich von Haarringen, die typologisch ähnlich zu jenen Funden waren, welche 1900 Pavol Zoch dem Museum von Martin schenkte (Abb. 5). Ein Fragment eines Draht-Noppenringes zierte wahrscheinlich die Haare, bzw. das Ohr des Verstorbenen (Abb. 3: 5). In der südwestlichen Slowakei kommen sie vor allem in den Gräbern der Nitra- und der Aunjetitzer-Kultur – wie z. B. im Grab 554 von Jelšovce (Bátora 2000, 267,

285, 286, Taf. 47: 22; *Bátora/Vladár 2015*, 71) – vor. Einige gekrümmte, bzw. gerundete Fragmente aus einfachen oder doppelten dünnen Drähten gehörten zu jenem Armband, der auf dem Arm des Skelettes gefunden wurde (Abb. 3: 4). Zwischen den Bronzegegenständen im Nationalmuseum ist ein unvollständiger Oberteil einer mehrfach gerollten Drahtspirale zu finden. Sie gehörte gewiss zu einem Tutulus (Abb. 3: 3; 7). Ähnliche Stücke, insgesamt vier, kamen im Depot von Bratislava-Devínska Nová Ves zum Vorschein (*Angeli 1961*, 141, Taf. 8: 7, 8; *Bartík 2012*, Abb. 161; *Benkovský-Pivovarová 1994*, 23). Dieser Hortfund bestand aus bronzenen Gegenständen wie Armringe, Armbänder und vor allem ein Halsband, zu dem Hunderte von Bronzeperlen und Verteiler gehörten. Der Hort kam gegen Ende des 19. Jh. angeblich bei der Steinförderung in der Stockerau-Kalkbrennerei auf dem östlichen Abhang von Devínska Kobyla ans Tageslicht und gehört schon in die Epoche der Maďarovce-Kultur (*Angeli 1961*; *Bartík 2012*; 116, Abb. 161). Das Fragment des Tutulus von Šenkvice erlaubt jedoch, das Depot aus Devínska Kobyla schon in den Aunjetitzer-Maďarovce-Übergangshorizont zu datieren.

Die 1898 in der Ziegelei gefundene Bestattungen gehören zu den ersten Gräbern der Aunjetitzer-Kultur in der Slowakei. Die ersten Funde kamen 1898 als Geschenke von F. Meissl ins Budapest Nationalmuseum. Später wurden hier weitere archäologische Funde gemacht, die Dank Pavol Zoch 1902 ins Museum von Martin bzw. als Geschenk des Ziegeleibesitzers Machota 1935 in das Heimatkundliche Museum in Bratislava gelangten. Über die Größe und Nutzungsdauer des Gräberfeldes bzw. die Zahl der zerstörten Gräber stehen uns keine verlässlichen Informationen zur Verfügung. Die gesammelten Grabbeigaben datieren das Gräberfeld in die Aunjetitzer-Kultur, das Fragment des Tutulus sogar in seine Abschlussphase. Jedenfalls handelt es sich um das erste eigenändige Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit im Gebiet von Šenkvice. Eine zweite, zum Teil auch zeitgenössische Nekropole, wurde im nordwestlichen Teil des inneren Gebiets der Gemeinde entdeckt, wo zwischen 1975 und 1977 J. Paulík und L. Zachar sieben Gräber freilegten (*Benkovský-Pivovarová/Chropovský 2015*, 119, 120). Unweit dieser Fundstelle wurde ein weiteres Skelettgrab gestört, worüber *M. Pichlerová* (1990) in ihrem kleinen Beitrag berichtete. Sie irrte sich aber darin, dass die im Jahre 1900 in der Ziegelei zum Vorschein gekommene Gräber zu diesem Gräberfeld gehörten. Diesen Irrtum haben auch die Autoren der neuesten

Monographie über die altbronzezeitlichen Gräberfelder (*Benkovsky-PivovaroválChropovský 2015*, 119) nicht korrigiert. Das dritte Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit befindet sich im Ortsgebiet von Malé Šenkvice (Abb. 8;

Novotný 1988). Die erwähnten Gräberfelder wurden bisher nicht grundlegend erforscht und deshalb sind unsere Erkenntnisse über ihr Charakter und ihre Kultureinreihung weiterhin lückenhaft.

Abb. 1. F. Meissl (1837–1934) in Feuerwehruniform. Archiv von Malokarpatské múzeum in Pezinok.

Abb. 2. Šenkvice, Ortsteil Veľké Šenkvice, Bez. Pezinok. Situationskizze der Fundstelle und ihrer Umgebung. Archiv des Ungarischen Nationalmuseums Budapest. Érem- és Régiségtár Nr. 263/1898.

Abb. 3. Šenkvice, Ortsteil Veľké Šenkvice, Bez. Pezinok. Funde aus dem Körpergrab aus dem Jahr 1898, gesammelt von F. Meissl. Maßstab: a – 1; b – 2–5.

Abb. 4. Šenkvice, Ortsteil Veľké Šenkvice, Bez. Pezinok. Bemalte Keramik der Lengyel-Kultur aus den Samelfunden von F. Meissl.

Abb. 5. Šenkvice, Ortsteil Veľké Šenkvice, Bez. Pezinok. Von P. Zoch im Jahre 1900 gesammelte Funde (*Eisner 1933*, Taf. XXIV: 1; XXV: 7; XXVI: 1, 2).

Abb. 6. Šenkvice, Ortsteil Veľké Šenkvice, Bezirk Pezinok. Vom Fabrikbesitzer Machota im Jahr 1935 gerettetes Gefäß. (*Benkovsky-PivovaroválChropovský 2015*, Taf. 79: B).

Abb. 7. Šenkvice, Ortsteil Veľké Šenkvice, Bezirk Pezinok. Rekonstruktion des Gegenstandes aus spiralförmig gerolltem Draht aus dem Grab aus dem Jahr 1898.

Abb. 8. Šenkvice, Bezirk Pezinok. Situationsplan der Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit im Gebiet der heutigen Gemeinde. 1 – Gräberfeld im Ortsgebiet von Veľké Šenkvice; 2 – Grabfund aus dem Jahr 1935 in der örtlichen Ziegelei; 3 – Grabfunde aus den Jahren 1898 und 1900; 4 – Grabfunde aus dem Ortsgebiet von Malé Šenkvice (Kartenunterlage E. Blažová).